

УДК 378.015.3-054.62

В. В. Яковенко

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У сучасних умовах інформаційної глобалізації постає питання про розробку та впровадження в освітній процес нових технологій, спрямованих на формування в іноземних студентів особистісних якостей, необхідних у сучасному інформаційному суспільстві, на попередження психологічного «відокремлення» особистості студента від соціуму. Наукові передумови виникнення *особистісного підходу в освіті* поступово визначались у різноманітних психолого-педагогічних дослідженнях. Свої витoki ідея *особистісно орієнтованого підходу* бере з гуманістичної педагогіки, яка декларує людину як найвищу цінність. Гуманістичний підхід до педагогічної діяльності виходить із положення, що кожна людина неповторна у своїх рисах і проявах (К. Роджерс, А. Маслоу). Спроби реалізувати ідеї особистісно орієнтованого навчання здійснені в теоріях Дж. Дьюї, Г. Песталоцці, М. Монтесорі, К. Ушинського, А. Макаренка та ін. Концепції цих вчених поєднують прагнення виховати вільну особистість, зробити учня центром уваги в педагогічному процесі, надати йому можливість активної пізнавальної діяльності через творчість. Подальший розвиток ці ідеї знайшли в роботах І. Якіманської [23], В. Серікова [18], І. Беха [5], В. Рибалки [16] та ін. Автори аксіологічної концепції особистісно орієнтованої освіти І. Котова, А. Смирнов, Є. Шиянов зазначають, що гуманізація освіти спрямована на розвиток особистості учня як суб'єкта творчої діяльності і являє собою соціально-цілісний комплекс поглядів, переконань, ідеалів, у яких людина виступає вищою цінністю [10, с. 14].

Більшості іноземних громадян, які прибули в Україну для здобуття вищої освіти, доводиться долати складні процеси академічної та соціально-психологічної адаптації на тлі так званого мовного бар'єру. Разом із тим, у системі підготовки іноземних громадян мають місце протиріччя між традиційним змістом навчання і вимогами освітнього стандарту; між кількістю годин, відведеною на вивчення кожної навчальної дисципліни, і реальною кількістю годин, які отримує студент залежно від часу прибуття у ВНЗ; між великим потоком нової інформації, яку іноземні студенти повинні засвоїти засобами нерідної мови, і рівнем володіння даною мовою тощо [11, с. 11–12]. Окреслені протиріччя та актуальність проблеми виховання цілісної особистості студента в умовах інформаційного суспільства зумовили мету даного дослідження: здійснити аналіз педагогічної проблеми особистісно орієнтованого підходу в навчанні іноземних студентів.

Із точки зору педагогіки і психології *особистість* – це «певне поєднання психічних (включаючи психофізіологічні і соціально-психологічні) властивостей, спрямованості (потреби, мотиви, інтереси, світогляд, переконання тощо), рис темпераменту й характеру, здібностей, особливостей психічних процесів (відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, уяви, уваги, емоційно-вольової сфери)» [9, с. 243]. Підхід до навчання – це «базисна категорія методики, яка визначає стратегію навчання предмета і вибір методу навчання, що реалізує таку стратегію; являє собою точку зору на сутність предмета, якого треба навчати [2, с. 200]. Психолого-педагогічні словники визначають особистісний підхід як «послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії» [9, с. 243], а також «індивідуальний підхід до учня як до особистості» [2, с. 130]. Разом із тим, особистісно орієнтований підхід до реалізації освітнього процесу тлумачиться як підхід із характерною спрямованістю на розвиток особистості учня шляхом забезпечення його свободи для прийняття самостійних рішень із вибору змісту, технології навчання та поведінки [20, с. 47]. Такий підхід виявляється в «урахуванні вікових, психологічних, професійних інтересів, можливостей, потреб учнів, в опорі на принципи диференціації та індивідуалізації навчання, особистісному розвитку учня [2, с. 130]. Особистісно орієнтована професійна освіта – вид професійної освіти, заснований на такій організації взаємодії студентів і педагогів, при якій створені оптимальні умови для розвитку у кожного суб'єкта навчання здатності до самоосвіти, самовизначення, самостійності та самореалізації [20, с. 46].

В. Сухомлинський [19] зазначав:

- розумові сили й можливості учнів неоднакові;
- немає абстрактного учня, він завжди індивідуальний, своєрідний;
- немає єдиних передумов успіху в навчанні;
- важливо визначити, на що здатен кожен учень у даний момент навчальної діяльності і як розвивати його розумові здібності надалі;
- не можна вимагати від учня неможливого для нього на даному етапі навчання, а навпаки – розкрити його сили й можливості, дати йому радість успіху в розумовій праці.

Розглянемо кілька прикладів визначень особистісно орієнтованого підходу у навчанні. За І. Якіманською, особистісно орієнтованим є навчання, яке на перше місце ставить як основну цінність розкриття індивідуальності кожної дитини через навчання як самостійну і значущу для неї діяльність [23]. Дослідниця виділила три моделі особистісно орієнтованих підходів у педагогіці: соціально-педагогічну (реалізація вимог суспільства, виховання особистості із заздалегідь заданими властивостями), предметно-дидактичну (предметна диференціація, цінностями індивідуалізації навчання є саме знання, а не їх конкретний

носій – учень), психологічну (визнання розходжень у пізнавальних здібностях учнів).

Особистісно орієнтовану спрямованість педагогічного процесу Ш. Амонашвілі розглядає як безумовний пріоритет інтересів і запитів особистості, що розвивається, врахування її своєрідності й можливостей, максимальну реалізацію і самореалізацію, розвиток рефлексії, забезпечення умов для проявлення здібностей людини [4]. А роль учителя, згідно з особистісно орієнтованою парадигмою навчання, зазначає А. Хуторской [21, с. 29], полягає не в передачі знань, умінь і навичок, а в організації відповідного освітнього середовища, в якому учень навчається, спираючись на особистий потенціал. Схожу думку має і О. Пехота, яка стверджує, що «існує тільки один спосіб реалізувати особистісний підхід у навчанні – зробити навчання сферою самоствердження особистості» [13, с. 31]. Наукові ж основи особистісно орієнтованого навчання В. Рибалкою визначаються як інтегроване наукове уявлення про особистість і концептуальне розуміння психологічної структури особистості [16].

Предметом педагогіки в області особистісно орієнтованої освіти, вважає Є. В. Бондаревська [6, с. 29], виступають «осмислення, дослідження і прогнозування процесів становлення особи і вчителя, і учня під впливом різноманітних чинників для подальшого ненасильницького управління цими процесами». А. Хуторской також акцентує увагу на тому, що особистісно орієнтоване навчання – це саме спільна діяльність учня та вчителя, спрямована на індивідуальну самореалізацію учня і розвиток його особистісних якостей [21, с. 29].

Науковці дотримуються думки [12, с. 24], що підхід до процесу навчання можна вважати особистісно орієнтованим при умові його орієнтації на:

- рівень набутого учнем досвіду (ступінь загального його розвитку і культури, рівень володіння ним знаннями в даній сфері та ін.);
- особливості психічного складу особи (пам'ять, мислення, сприйняття, уміння регулювати свою емоційну сферу і т. п.);
- особливості характеру, темпераменту.

Автор дидактичної моделі особистісно орієнтованого навчання В. Серіков [18] для забезпечення особистісно розвивального потенціалу педагогічної діяльності радить педагогам:

- організовувати таку діяльність учнів (студентів), яка імпліцитно містить можливість рефлексії, самооцінки, самоконтролю й актуалізує прагнення до самовдосконалення і саморозвитку;
- проектувати утруднення, що спонукатимуть учнів до вольової активності, взаємодії, комунікації, співпраці;
- здійснювати дозовану допомогу учням з метою підтримки достатнього рівня самостійності («зона найближчого розвитку»);

- підтримувати діалогічний стиль спілкування на занятті, стимулювати пізнавальну ініціативу учнів, надавати їм можливість висловити власну позицію, без остраху «піти власним шляхом», взаємну толерантність тощо.

Центральним поняттям концепції В. Серікова є цілеспрямовано створена вчителем особистісно орієнтована педагогічна ситуація, спрямована на розвиток аналітичних здібностей учня та його вміння знайти правильні рішення відповідно до контексту.

М. Алексєєв у своїй монографії [3] розглядає особистісно орієнтоване навчання як «діалог особистостей». Констатує «двосторонню особистісність» ситуації навчання, тобто не лише унікальність студента, але й самотність педагога, автор визначає особистісно орієнтовану педагогічну технологію як специфічну авторську діяльність педагога по проектуванню навчального процесу з урахуванням не лише типу психічного розвитку учнів, але й особистих можливостей самого педагога, його когнітивного стилю мислення, специфіку комунікативних навичок тощо [3, с. 104]. Автор підкреслює неінваріантність, ситуативність моделей особистісно орієнтованого навчання, наголошує на необхідності здійснення педагогом проективної діяльності по плануванні особистісно детермінованої взаємодії з учнем у конкретних умовах навчання.

У колективній монографії [14] автори здійснили глибоке теоретико-методологічне обґрунтування особистісно орієнтованої вищої освіти у ВНЗ у сучасних умовах. Зокрема, розглянули особистісно орієнтовану спрямованість Болонського процесу, окресливши систему ключових компетентностей, яка у поєднанні з системою ECTS, на думку авторів, може слугувати основою розроблення навчальних програм, зорієнтованих на особистість студента; описали психолого-фізіологічні аспекти реалізації особистісного підходу в навчанні; виклали стратегії прикладного застосування теоретичних засад особистісного підходу у вищій школі в сучасних умовах розбудови інформаційного суспільства; розглянули особливості особистісного спрямування сучасних інформаційно-комунікаційних освітніх технологій, електронних підручників, дистанційних форм навчання.

Аналіз науково-педагогічних досліджень у галузі підготовки іноземних студентів [1; 8] продемонстрував, що незважаючи на ґрунтовність доробків науковців у цій галузі, проблемам реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчанні іноземних студентів достатньої уваги не приділено. Лише праці С. Вельми [7], Л. Рибаченко [17], Д. Порох [15], Т. Шмоніної [22] порушують питання про необхідність розробки особистісно орієнтованих технологій навчання іноземних студентів. С. Вельма пропонує з метою формування професійної інформаційно-технологічної компетентності майбутніх фахівців на основі особистісно орієнтованого навчання впровадити в освітній процес навчальний посібник «Інформаційні технології у

фармації», що дає можливість забезпечити індивідуальну траєкторію навчання для кожного іноземного студента. Л. Рибаченко визначила негативні і позитивні риси досвіду України в галузі освіти іноземців, з'ясувала сутність і суперечності стану зазначеної галузі, ступінь її відповідності міжнародним вимогам, констатувала необхідність вироблення рекомендацій щодо організації навчання іноземних громадян на особистісно-зорієнтованій основі. Д. Порох зазначила необхідність реалізації в навчально-виховному процесі у якості засобів адаптації студентів особистісно орієнтованих технологій – лекції-бесіди, лекції-дискусії, «круглого столу», ігор-вправ, ігрових дискусій, ігрових проблемних ситуацій, рольових та ділових ігор, ситуаційно-рольових й стимуляційних ігор, тренінгів тощо. Т. Шмоніна визначила й обґрунтувала педагогічні умови природничо-наукової підготовки іноземних студентів підготовчих факультетів ВНЗ, вони являють собою: реалізацію індивідуальних траєкторій навчання з урахуванням національно-культурних особливостей, базової освіти і рівня мовної підготовки іноземних студентів; використання адаптованих навчально-методичних комплексів із міжпредметною координацією змісту природничих дисциплін. Автор стверджує, що дотримання цих умов дає змогу реалізувати особистісно орієнтований підхід до навчання та дотриматись принципів методики викладання природничих дисциплін нерідною мовою.

Отже, здійснений аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє констатувати, що більшість дослідників у якості базових принципів особистісно орієнтованого навчання розглядають:

- орієнтацію на особистість учня (студента), його інтелектуальний та моральний розвиток;
- розвиток цілісної особистості, а не її окремих якостей;
- урахування суб'єктивного досвіду учня (студента) при плануванні навчального процесу;
- визнання учня (студента) у якості суб'єкта пізнання.

Крім того, наголошується на необхідності задоволення потреб суб'єктів навчання, створення відповідного педагогічного середовища, сприятливого для їх всебічного розвитку і ефективної співпраці суб'єктів навчального процесу. Проте особливості впровадження особистісно орієнтованого підходу в навчанні іноземних студентів залишаються мало вивченими.

Вважаємо за доцільне подальше вивчення, розробку і впровадження в освітній процес технологій особистісно орієнтованого навчання іноземних студентів, необхідних для надання якісних освітніх послуг освітнім мігрантам в українських ВНЗ. Існуючий досвід у системі підготовки іноземних студентів є ґрунтовним, і може бути використаний для розробки таких технологій.

Список використаної літератури

- 1. Адаменко О. В.** Тематичний спектр дисертаційних досліджень з питань навчання в Україні іноземних громадян (1990 – 2010 рр.) [Текст] / О.В. Адаменко, М. В. Разорьонова // Викладання мов у вищ. навч. закл. освіти на сучас. етапі. Міжпредмет. зв'язки : наук. дослідж., досвід, пошуки: зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 18. – С. 9-19. **2. Азимов Э. Г.** Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) [Текст] / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : Изд-во ИКАР, 2009. – 448 с. **3. Алексеев Н. А.** Личностно-ориентированное обучение: вопросы теории и практики [Текст] / Н. А. Алексеев. – Тюмень : Изд-во Тюменского государственного университета, 1996. – 216 с. **4. Амонашвили Ш. А.** Личностно-гуманная основа педагогического процесса [Текст] / Ш. А. Амонашвили. – Минск : Изд-во БГУ, 1990. – 560 с. **5. Бех І. Д.** Особистісно зорієнтоване виховання [Текст]: Науково-метод. посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с. **6. Бондаревская Е. В.** Педагогика : личность в гуманистических теориях и системах воспитания [Текст] : Учеб. пособие для студ. сред. и высш. пед. заведений, слушателей ИПК и ФПК / Е. В. Бондаревская, С. В. Кульневич. – Ростов-н/Д: Творческий центр «Учитель», 1999. – 560 с. **7. Вельма С. В.** Інноваційний підхід до реалізації особистісно орієнтованого навчання іноземних студентів із дисципліни «Інформаційні технології у фармації» [Текст] / С. В. Вельма // Актуальные вопросы фармацевтической и медицинской науки и практики. – 2014. – № 1 (14). – С. 88–90. **8. Гладир Я. С.** Проблема допрофесійної підготовки іноземних студентів у сучасній педагогічній науці : аналітичний огляд [Текст] / Я. С. Гладир // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2015. – Вип. 44. – С. 315-322. **9. Гончаренко С. У.** Український педагогічний словник [Текст] / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с. **10. Котова И. Б.** Педагогика : теории, системы, технологии : учеб. пособие [Текст] / И. Б. Котова, С. А. Смирнов, Е. Н. Шиянов – М. : Академия, 2008. – 115 с. **11. Кутузова Г. И.** Междисциплинарные связи в обучении иностранных студентов [Текст] / Г. И. Кутузова. – СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2008. – 378 с. **12. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования [Текст] / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, А. Е. Петров, М. В. Моисеева. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 272 с. **13. Освітні технології [Текст] : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с. **14. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах [Текст] : [кол. монографія] / за заг. ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 254 с. **15. Порох Д. О.** Соціально-педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих медичних навчальних закладах України [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Д. О. Порох. – Луганськ, 2011. – 20 с. **16. Рибалка В. В.** Особистісний підхід у******

профільному навчанні старшокласників [Текст] : [монографія] / В. В. Рибалка. – К. : ІПППО АПН, 1998. – 160 с. **17. Рибаченко Л. І.** Підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України (1946-2000 рр.). [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л. І. Рибаченко. – Луганськ, 2001. – 15 с. **18. Сєриков В. В.** Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем [Текст] / В. В. Сєриков. – М. : Логос, 1999. – 272 с. **19. Сухомлинский В. А.** Советы учителю [Текст] / В. А. Сухомлинский // Народное образование. – 1966, №5 – С. 34. **20. Теория** и практика высшего профессионального образования. Термины, понятия и определения [Текст]: Учеб.-методическое пособие / В. И. Никифоров, А. И. Сурьгин. – СПб.: Изд-во Политехн. ун-та, 2009. – 141 с. **21. Хуторской А. В.** Современная дидактика [Текст]: Учебник для вузов / А. В. Хуторской. – СПб.; М.; Х.; Минск : Питер, 2001 . – 536 с. **22. Шмоніна Т. А.** Педагогічні умови природничо-наукової підготовки іноземних студентів на підготовчих факультетах вищих навчальних закладів [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13. 00. 04. / Т. А. Шмоніна. – Тернопіль, 2012. – 20 с. **23. Якиманская И. С.** Разработка технологии личностно ориентированного обучения [Текст] / И. С. Якиманская // Вопр. психологии. – 1995. – № 2. – С. 31-42.

Яковенко В. В. Особистісно зорієнтований підхід у навчанні іноземних студентів як педагогічна проблема

У статті висвітлено результати системного аналізу педагогічної проблеми реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчанні іноземних студентів у вищих навчальних закладах України. Автор розглядає реалізацію особистісно орієнтованого підходу в навчанні іноземних студентів як засіб підвищення якості їх освіти у вітчизняній вищій школі. Розглянуто процес становлення поняття особистісно орієнтованого підходу в педагогічній науці. Здійснено огляд підходів науковців до визначення сутності понять «особистісно орієнтоване навчання», «особистісно орієнтований підхід у навчанні», окреслено їх особливості та характерні риси, виокремлено базові принципи. Визначено стан розробки в сучасній психолого-педагогічній літературі проблеми реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчанні іноземних студентів в українських ВНЗ. Приділено увагу вітчизняним концептуальним педагогічним працям з цієї проблематики.

Ключові слова: особистісно орієнтоване навчання, особистісно орієнтований підхід, іноземні студенти.

Яковенко В. В. Личностно ориентированный подход в обучении иностранных студентов как педагогическая проблема

В статье отражены результаты системного анализа педагогической проблемы реализации личностно ориентированного подхода в обучении иностранных студентов в высших учебных заведениях Украины. Автор

рассматривает реализацию личностно ориентированного подхода в обучении иностранных студентов как средство повышения качества их образования в украинской высшей школе. Рассмотрен процесс становления понятия личностно ориентированного подхода в педагогической науке. Осуществлен обзор подходов ученых к определению сущности понятий «личностно ориентированное обучение», «личностно ориентированный подход в обучении», определены их особенности и характерные черты, выделены базовые принципы. Определено состояние разработки в современной психолого-педагогической литературе проблемы реализации личностно ориентированного подхода в обучении иностранных студентов в украинских вузах. Уделено внимание украинским концептуальным педагогическим трудам по этой проблематике.

Ключевые слова: личностно-ориентированное обучение, личностно-ориентированный подход, иностранные студенты.

Iakovenko V. Personality Oriented Approach in Foreign Students Training as a Pedagogical Problem

The article presents the system analysis results for pedagogical problems of implementation of personality oriented approach in foreign students training in Ukrainian higher educational institutions. The author considers the implementation of the personality oriented approach in foreign students training as a means for improving the education quality in Ukrainian higher education, as a means for preventing isolation of personality from the modern information society. Reviewed the formation process for definition of the personality oriented approach in Pedagogy. Humanization of education is considered as an important pedagogical principle, which reflects the current social trends in development and operation of the education system. Gave an overview of scientist approaches for defining the concepts of "personality oriented education", "personality oriented approach in training". Defined their features and characteristics, the basic principles were highlighted. Defined the relationship between the concept of personality oriented education and participant personalities of the educational process. Defined the development status (in psychological and pedagogical literature) for the implementation problem of personality oriented approach in foreign students training in Ukrainian universities. Paid attention to Ukrainian pedagogical works on this issue.

Key words: personality oriented education, personality oriented approach, international students.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Ушакова Н. І.